

כז ב 4- עביד איניש דינא לנפשיה

■ מבנה:

■ ביאורי מילים:

דאתמר = שנאמר. זהו "תמרור" המורה על פתיחה למחלוקת אמוראים. עביד = עושה. איניש = אדם. דינא = דין. לנפשיה = לנפשו (לעצמו). היכא = היכן. דאיכא = שיש. פסידא = הפסד. כ"ע = כולי עלמא = כל העולם (לכל הדעות). פליגי = חולקים. דליכא = שאין. דכיון = שכיון. ליזיל = שילך. קמיה = לפני. דיינא = דין (בבית הדין). ר"נ = רב נחמן. דבדין = שבדין (כלומר שהוא עושה כן ברשות). לא טרח = אין לו צורך לטרוח (וללכת לבית הדין).

■ הסבר הסוגיה:

(1) ישנה מחלוקת אמוראים:

- א. רב יהודה: אדם אינו רשאי לעשות דין לעצמו, אלא עליו ללכת תמיד לבית הדין.
- ב. רב נחמן: אדם רשאי לעשות דין לעצמו, ולא ללכת לבית הדין.

(2) ומבאר הגמרא: היכא דאיכא פסידא, במקרה שאם לא יעשה דין לעצמו יגרם לו הפסד ממון, כולי עלמא לא פליגי, אין בכך מחלוקת, דעביד איניש דינא לנפשיה ואינו חייב לתבוע את המזיק בבית דין.

כי פליגי במה נחלקו רב יהודה ורב נחמן, היכא דאם יתבע את המזיק בבית דין, ליכא פסידא, לא יבא הניזק לידי הפסד.

רב יהודה אמר, במקרה זה לא עביד איניש דינא לנפשיה, והטעם הוא: דכיון דליכא פסידא מהמתנה, עליו ליזיל קמיה דיינא ללכת ולתבוע את המזיק בבית דין ולא לעשות דין לעצמו.

ורב נחמן אמר, גם כשהמתנה אינה גורמת לניזק הפסד, עביד איניש דינא לנפשיה, דכיון דהניזק יודע שההכרעה תהיה לטובתו, ובדין עביד, לא טרח, אין מחייבים אותו לטרוח ולתבוע את המזיק בבית דין.

■ עיונים נוספים:

1. החזון איש [אבן העזר כח ח] כתב, שהמקור לכך שאסור לעשות דין לעצמו נלמד מהכתוב [שמות כא א] "ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם", ודרשו חכמים [גיטין פח ב] "לפניהם" ולא לפני הדיוטות, והעושה דין על פי עצמו, נחשב כעושה דין על פי ההדיוטות (הדיוט = אדם שדן למרות שלא קיבל סמיכה לדינות).
2. יסוד ההיתר לעשות דין לעצמו מבואר בגמרא להלן, שהוא מדין שליח בית דין, כי כשם שבית דין יכולים למנות שליח שיקיים את פסק דינם, כך יכול אדם למנות את עצמו לבצע דין כשהוא יודע שכך היא ההלכה. ובדרכי דוד הוכיח מדברי הרא"ש שזה דין דאורייתא.

■ פירוש המאירי: (בית הבחירה למאירי מסכת בבא קמא דף כח עמוד א)

כל שאונס דבר לחברו וחברו האונס לשם ורואה באנסו ואפשר לו לברר אף לאחר מעשה שאותו ענין אונס אצלו יש לו רשות לעשות דין לעצמו ולדחותו שלא לעשות לו אונס זה אפילו הכהו על זה כמה הכאות אין לו חיוב אם אי אפשר לו למנעו בלא כך

שאלה: מתי מותר לאדם לעשות דין לעצמו כשחבירו מזיק לו?

ואין צריך לומר במקום שאם יתעכב עד שילך לבית דין תהא לו פסידא כגון שהיה גוזלו או אונס את כליו או דולה בבור מים המכונסין שלו ומכלה את מימיו

שאלה: ע"פ המאירי, במקרה המדובר בגמרא כשאחד דלה מים שלא ביומו, מה היה ההפסד בדבר שבגללו היה מותר לעשות דין לעצמו?

אלא אף בדבר שאין הליכתו לבית דין גורמת לו פסידא זו הואיל והוא לשם בעוד שזה אונסו עושה דין לעצמו ומכהו עד שידחה מעליו הא כל שעבר האונס כגון שכבר גזלו או גנב לו או שכבר הלוחו אינו רוצה לפרעו אינו בדין זה לא אמרוה אלא בעוד שהוא אונסו

שאלות:

1. האם ע"פ המאירי מותר לעשות דין לעצמו גם כשאין הפסד בדבר אם יחכה לבית הדין? _____
2. מתי מותר לעשות דין ע"פ המאירי- האם אף לאחר שהגזלן כבר לקח את החפץ? _____ נמק _____

פסיקת ההלכה:

שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן ד יכול אדם לעשות דין לעצמו; אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו; ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, (אם לא יוכל להציל בענין אחר) (טור), אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין; מ"מ אין לו רשות למשכנו בחובו.

שאלות:

1. האם להלכה מותר לאדם לעשות דין לעצמו? _____
2. האם מותר להכות אדם אחר כדי להציל את ממונו מדין "עביד איניש דינא לנפשיה"? _____
3. מה הרמ"א הוסיף בהגהה על השו"ע? _____ ובשם מי? _____
4. האם מותר לאדם לקחת משכון (חפץ בעל ערך כנגד הלוואה שנתן) בכוח, לאחר שכבר נתן את הלוואה, כדי שבטוח יחזירו לו את החוב מדין "עביד איניש דינא לנפשיה"? (משכון ניתן במצב רגיל בעת הלוואה ולא לאחר מכון) _____

האם מותר לפזר רעל בשדה שלו כדי שבהמות לא יכנסו לשדה שלו, למרות שבהמות של השכנים ימותו?

הבה נעיין בשו"ת מהרש"ם חלק ד סימן קמ

ביוגרפיה - מהרש"ם: רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון, המהרש"ם, נולד בשנת ה"א תקצ"ה (1835) באזור גליציה שבפולין ושם נפטר בשנת ה"א תרע"א (1911). הוא נחשב לגדול הדור בהלכה. שמו התפרסם בכל קהילות ישראל באירופה ובאמריקה, ואילו פנו רבים בשאלות להכרעתו הבלעדית. בקיאותו הגדולה בכל ספרות הש"ס והפוסקים באה לידי ביטוי בדיוניו בבעיות השעה, אשר הובאו בפניו. ענייני טכנולוגיה ותעשייה מודרנית, שינויים בחברה היהודית - הסממנים של עידן המאה ה-20 - מצויים ומתוארים בתשובותיו הרבות. לאחר פטירתו של ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה נחשב המהרש"ם פוסק הדור.

מהו שמו הפרטי של המהרש"ם? _____

1. היכן הוא נולד? _____
2. המהרש"ם היה נחשב כ_____

לשון התשובה:

לכבוד הרב וכו' מוה' יעקב מוטנער נ"י דומ"צ בק"ק מיידאן בארץ הגר.

כתב: דניאל קינד

בדבר שאלתו אם מותר עפ"י דתוה"ק¹ (לולא דד"מ) לפזר בתוך שדהו סם המוות לבהמות בכדי שיוזקו וימותו בהמות אחרים שרגילים לילך ולהזיק בתוך שדהו אחרי שהתרה בבעליהם ורו"מ² פלפל בזה והנה לכאורה יש לומר דהרי איכא משום בל תשחית וגם צער בעלי חיים

אבל בגוף הדבר אי מותר להזיק בהמות חבירו במקום פסידא, הדבר מפורש לאיסור.. וכמ"ש³ בתשו"י⁴ חו"י⁵ סי' קס"ה

שו"ת חוות יאיר (חו"י) סימן קסה

דלא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה רק כשבא חבירו להזיקו בכוונה ורצון, יכול לעמוד מנגד להציל ממונו ולהזיק חבירו בין בגופו בין בממונו, מה שאין כן כשבהמות חבירו מזקת אותו בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו

שאלות:

1. המהרש"ם מעלה לאסור, ע"פ פסקו של _____
2. ע"פ החוות יאיר: א. מתי מותר לאדם לעשות דין לעצמו- _____ ב. מתי אסור לאדם לעשות דין לעצמו- _____
3. ע"פ פסקו של החוות יאיר, אם בהמה נכנסת לשדה שלו מבלי רשות, האם מותר לו לעשות דין לעצמו? _____
4. למסקנה, האם לדעת המהרש"ם מותר להניח רעל בשדה שלו כשזה יהרוג את הבהמות של חבירו? _____
5. ע"פ המהרש"ם, איזה 2 איסורים יכול לעבור מי שניח רעל בתוך שדהו כך שבהמות חבירו ימותו? א. _____ ב. _____

■ מן המשפט הישראלי:

שי דרומי הוא חקלאי בעל חוות בודדים הסמוכה ליישוב מיתר. לפי כתב האישום שהוגש נגדו, ב 13-בינואר 2007 בשעה 3 לפנות בוקר, הבחין דרומי בשניים מבין ארבעה פורצים שחדרו לחוותו. דרומי ירה בפורצים ופצע שניים מהם, אל-אטרש ואל-הוואשלה, והאחרים נמלטו. את הרובה, שהיה שייך לאביו המנוח, החזיק דרומי ללא רישיון

לפי דיווחים בכלי התקשורת, כשהגיעו השוטרים למקום הם מצאו את דרומי מנסה לבצע החייאה באל-אטרש אך זה מת מפצעיו. גם נגד אל-הוואשלה הוגש כתב אישום על קשירת קשר לפרוץ לחווה, ובהמשך השנה אף נמצא אשם, ונגזרו עליו 20 חודשי מאסר בפועל ושנתיים מאסר על תנאי. ב-2009, לאחר שריצה את תקופת מאסרו, נעצר אל-הוואשלה שנית לאחר שבצע שורת פריצות בצפון הארץ

בעקבות האירוע נעצר דרומי והוגש נגדו כתב אישום לבית המשפט המחוזי בבאר שבע. ב 15-ביולי 2009 זוכה דרומי על ידי בית המשפט מעבירות ההריגה והחבלה בכוונה מחמירה, אך הורשע בעבירה של נשיאת כלי נשק ללא רישיון

בעקבות הפרשה הגישו חברי הכנסת כמה הצעות חוק שנועדו להגן על הפועלים בסיטואציה הדומה לזו של שי דרומי. הצעות אלה אוחדו להצעה אחת, שאושרה בכנסת ב 24-ביוני, 2008 כתיקון לחוק העונשין, תיקון שנועד בציבור בשם "חוק דרומי"

במסגרת התיקון נוסף לחוק העונשין סעיף 134, שזו לשונו:

(א) לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף מי שמתפרץ או נכנס לבית המגורים, בית העסק או המשק החקלאי המגודר, שלו או של זולתו, בכוונה לבצע עבירה, או מי שמנסה להתפרץ או להיכנס כאמור.

(ב) הוראת סעיף קטן (א) לא תחול אם-

(1) המעשה היה לא סביר בעליל, בנסיבות העניין, לשם הדיפת המתפרץ או הנכנס;

(2) האדם הביא בהתנהגותו הפסולה להתפרצות או לכניסה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים.

(ג) לעניין סעיף זה, "משק חקלאי" - לרבות שטח מרעה ושטח המשמש לאחסון ציוד וכלי רכב במשק חקלאי.

משמעות תיקון זה היא כי ניתן להפעיל כח בלתי מידתי כנגד פורצים וגנבים, לצורך הגנה על רכוש. קודם חקיקת תיקון זה, לא ניתן היה להפעיל כח בלתי מידתי כנגד פורץ כהגנה עצמית, ואסור היה לפגוע בפורץ כאשר כוונתו לפגיעה או גניבת רכוש, ללא סכנה מוחשית לפגיעה בחיים. עם זאת, בית המשפט העליון הבהיר שיש מעשים שייחשבו לבלתי סבירים בעליל ולא יוכלו לחסות תחת סעיף זה. כך, נקבע שנער שירה למוות באדם שהכיר שנכנס לחצר ביתו במסגרת סכסוך על עסקה למכירת אופנוע, לא יוכל להנות מסעיף זה, כיוון שהירי היה בלתי סביר בעליל בהתחשב במצב הדברים

¹ על פי, דין דתורה הקדושה (לולא דינא דמלכותא)

² רו"מ= רום מעלתו

³ וכמו שנכתב

⁴ בתשובת

⁵ ביוגרפיה - חוות יאיר

רבי יאיר חיים בן משה שמשון בכרך נולד בשנת ה"א שצ"ח (1638) בלייפניק, מורביה, ונפטר בשנת ה"א תס"ב (1702). הוא למד בישיבות שונות בגרמניה, וכיהן במשרות רבות רבות, אך נחל אכזבות מרות ואף חייו האישיים היו מלאי צער ותוגה. בספר תשובותיו, חוות יאיר, נראית גדלותו בתורה, השכלתו הכללית הרחבה ובקיאותו בחכמת הקבלה. בשו"ת חוט השני שערך נמצאות תשובות של סבו ר' אברהם שמואל ב"ר יצחק בכרך (צ'כיה - גרמניה, של"ה - שע"ה) ושל אביו ר' משה שמשון בכרך (רוב התשובות ממנו), וגם של ר' יאיר חיים עצמו.

כתב: דניאל קינד

■ שאלות:

1. במה עובד שי דרומי? _____
2. האם יש קשר בין מה שעשה שי דרומי, לבין הכלל "עביד איניש דינא לנפשיה"? _____
3. האם בסוגיית הגמרא מדובר ש"עביד איניש דינא לנפשיה" כולל אף הרג אדם אחר? _____
4. האם חוק העונשין מסתדר יותר כדעת רב יהודה או כדעת רב נחמן? _____